

4. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>.

5. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

УДК 343.23

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/545-547

Вікторія РУФАНОВА

доцент кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ВПЛИВ ВІЙНИ НА РІВЕНЬ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО
НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Збройна агресія, яку розпочала російська федерація щодо України, переросла у затяжну війну. Війна, яка триває з 2014 р., а в активній фазі – з лютого 2022 р., призвела до тисяч смертей дорослих та дітей, руйнувань, страждань та незворотних змін в житті кожного українця. Війна здатна зруйнувати не лише економіку, населенні пункти, але й цілі народи. Саме люди найбільше страждають від війни, тому вони найбільш зацікавлені в її недопущенні та припиненні. Небезпечність війни, окрім масового порушення основоположних прав людини, полягає у тому, що вона не лише толерує насильство, але й використовує його як спосіб досягнення поставлених цілей та виконання воєнних завдань.

Широкомасштабні воєнні дії значно активізували міграційні процеси. Люди були вимушені залишати своє житло та переїжджати в інші місця, паралельно втрачаючи роботу та засоби для існування. Вимушена міграція значно підвищила вразливість українців та українок до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

За інформацією громадської організації Ла Страда, найбільше запитів про ситуації торгівлі людьми різними способами комунікації надходять від наших співгромадян і співгромадянок із Польщі, Німеччини, Австрії, Італії, Нідерландів. Ці країни прихистили велику кількість українців й українок і саме там, де більше вимушених переселенців з України, виникає більше можливостей для тих, хто бажає скористатися їхнім становищем. Як правило, реальні або потенційні ситуації торгівлі людьми стосуються або трудової експлуатації, або поєднання трудової експлуатації з певним сексуальним насильством. Мають місце випадки, коли переселенцям, як правило, жінкам з дітьми, надають прихисток приватні особи, які примушують як оплату за житло прибирати будинок, поратися у господарстві, доглядати когось із членів родини тощо. Трапляються випадки сексуальних домагань з боку господарів [1].

Дослідження офіційних статистичних даних, які містяться на сайті Офісу Генерального прокурора, за останні три роки свідчать про відносно стабільні показники офіційно обліковуваних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України «Торгівля людьми». Так, у 2021 р. обліковувалось 232 (ч. 1 – 141, ч. 2 – 52) кримінальні правопорушення, у 2022 р. – 133 (ч. 1 – 76, ч. 2 – 48), а у 2023 р. – 147 (ч. 1 – 100, ч. 2 – 25).

Звісно, офіційна статистика не відображає реальної ситуації в досліджуваній сфері. Зважаючи на специфіку обстановки воєнного стану, вимушеного залишення території України, відсутність інформації про те, куди звернутися за допомогою, страх та переживання, що можуть виникнути проблеми у країні перебування, – всі ці фактори обумовлюють небажання постраждалих повідомляти про вчинене щодо них кримінальне правопорушення у формі торгівлі людьми.

Ще однією проблемою, яку підсилив збройний конфлікт, стало домашнє насильство. Так, аналіз офіційних статистичних даних Національної поліції України та Офісу Генерального прокурора свідчить про поступове зростання кількості обліковуваних кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством: 2013 р. – 2247, 2014 р. – 918, 2015 р. – 998, 2016 р. – 1292, 2017 р. – 1341, 2018 р. – 1586, 2019 р. – 2554, 2020 р. – 3972, 2021 р. – 4800, 2022 р. – 3360, 2023 р. – 6805 [2]. В 2023 р. спостерігається найвищий показник

за останні 10 років. За умов масової еміграції населення України та зниження кількості населення високий показник злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, свідчить про підвищений рівень свідомості громадян та усвідомлення факту того, що кожне протиправне діяння повинно бути покаране, навіть якщо воно вчиняється в лоні родини між родичами чи близькими людьми. Також свідчить про значну кількість фізично та ментально травмованих людей, психічну напругу та підвищену вимогливість людей одне до одного в умовах війни, що значною мірою впливає на конфліктність у відносинах в родині.

Дослідження питомої ваги кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, до загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень протягом тривалого часу свідчить, що цей показник досить тривалий час був стабільно невисоким і складав в середньому 0,002 %. Однак у 2021 р. спостерігається суттєве збільшення питомої ваги (0,014) досліджуваної групи злочинів поряд зі зменшенням загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. У 2022 р. тенденція до зростання зберігається, і максимальний показник досягається у 2023 р. – питома вага кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, перевищила показник в 1 % і становила 1,4 % від загальної кількості обліковуваних кримінальних правопорушень.

На нашу думку, це пов'язане із певними законодавчими змінами, зокрема виробленням законодавчої практики застосування ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство». Наявність спеціальної норми, на наше переконання, могло суттєво вплинути на статистичний ландшафт злочинності в країні.

В цілому у 2023 р. питома вага кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, зросла на 1,3 %. Це, в свою чергу, свідчить не тільки про зростання абсолютної кількості цих злочинів, але й про зростання їх питомої ваги в насильницькій злочинності та в групі кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та недоторканості особи. Так, у 2023 р. питома вага зґвалтування (ст. 152 КК України) складала 43,6 % від загальної кількості кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості особи. Домашнє насильство (ст. 126-1 КК України) складає 6,6 % від загальної кількості злочинів проти життя та здоров'я особи. Також питома вага торгівлі людьми (ст. 149 КК України) охоплює 30 % від усієї сукупності кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи [3].

Про зростання рівня кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, свідчить і статистика про стан злочинності у Дніпропетровській області. Так, до прикладу, у 2023 р. зареєстровано 255 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України, що на 59,6 % більше за показник 2022 р. (103). Динаміка до зростання спостерігається і щодо інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством: на 10 % зросла кількість обліковуваних зґвалтувань (ст. 152 КК України) і на 30 % – кількість зареєстрованих випадків сексуального насильства (ст. 153 КК України).

Мабуть, найбільш кричущим та жахливим проявом гендерно зумовленого насильства, яке набуло надзвичайної актуальності, стало сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом (снпк). Станом на 1 лютого 2024 р. зафіксовано 270 випадків снпк, з них 173 щодо жінок, 13 – щодо чоловіків і 13 – щодо неповнолітніх. Часто правоохоронні органи фіксують такі форми снпк, як: зґвалтування, каліцтво статевих органів, примусове оголення, погрози або спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами тощо. Переважну кількість випадків снпк зафіксовано в Херсонській (79), Донецькій (73) та Київській (53) областях [4].

Звісно, ці цифри відображають лише незначний відсоток постраждалих від снпк людей. Однак виходячи зі специфічних особливостей кримінального правопорушення, а також тієї обставини, що значна частина території України знаходиться під окупацією, реальна картина набагато критичніша.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, резюмуюмо, що війна, будучи деструктивним та руйнівним явищем, негативно вплинула на рівень гендерно зумовленого насильства, спричинивши:

- 1) зростання злочинності за гендерними ознаками;
- 2) поширення нових форм та способів вчинення гендерно зумовленого насильства, зокрема снпк;
- 3) посилення ризиків стати потерпілою (потерпілим) від торгівлі людьми;
- 4) збільшення криміногенних факторів, які обумовлюють вчинення домашнього насильства та інших кримінальних правопорушень, які вчиняються в лоні родини.

1. Війна посилила ризики потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. *Україна Ла Страда*. URL : <https://la-strada.org.ua/articles/vijna-posylyla-ryzyky-potraplyannya-v-sytuatsiyu-torgivli-lyudmy.html/>.
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
3. Руфанова В. М. Кримінологічні показники гендерно зумовленого насильства в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 123–132.
4. Оцінка ставлення суспільства до сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (снпк) і тестування повідомлень. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-diyalnosti>.

УДК 343.543

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/547-549

Вадим ФУРСА

доцент кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «СЕКСУАЛЬНА НАРУГА» В КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА СТАТЕВУ СВОБОДУ ТА СТАТЕВУ НЕДОТОРКАНИСТЬ ОСОБИ

Усестороння охорона прав та законних інтересів громадян, зокрема і захист особи від сексуального насильства, є одним із пріоритетних напрямів політики нашої держави. Ця політика реалізується через розгалужену систему державних органів, зокрема через Національну поліцію України.

Ефективність та якість виконання поставлених перед поліцією завдань з протидії сексуальному насильству, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, які посягають на статеvu свободу та статеvu недоторканість особи, значною мірою залежить від нормативно-правового забезпечення, а також від змістовного наповнення норм, які використовує поліція в процесі здійснення такої діяльності.

У ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію» вказано, що поліція у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами. Безумовно, Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Конституція України містить ряд положень, ідей і принципів, які спрямовані на захист статевої свободи та статевої недоторканості особи і які запозичені саме з норм міжнародного права.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) є основним нормативно-правовим актом, спрямованим на правове забезпечення охорони прав і свобод особи, що безпосередньо використовується поліцією для кваліфікації суспільно небезпечних діянь, які також посягають і на статеvu свободу та статеvu недоторканість особи. У ст. 3 КК України зазначено, що КК України ґрунтується на Конституції України та загальноvizначених принципах і нормах міжнародного права, а отже, можемо констатувати факт, що термінологія, яка використана в міжнародних нормативно-правових актах, може бути імплементована в кримінальне законодавство України.

Подібна практика вже була реалізована законами від 6 грудня 2017 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою